

İNSANİ KALKINMA RAPORU 2009

İnsani Kalkınma Raporu (Human Development Report), her yıl Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanmaktadır. Raporda, cinsiyet temelli konularda iki ölçütle ilgili istatistikî veri bulunmaktadır.

Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi (Gender-related Development Index/GDI): GDI kadınlar için üç bileşene göre hesaplanmaktadır.

- 1) Uzun ve sağlıklı bir hayat / A long and healthy life
Bu bileşenin göstergesi kadınların ortalama ömür uzunluğu olarak belirlenmiştir (female life expectancy at birth).
- 2) Bilgi / Knowledge
Bu bileşenin göstergesi iki unsurdan oluşmaktadır. Birinci unsur, yetişkin kadın okuryazar oranıdır (female adult literacy rate). İkinci unsur ise okul çağındaki kadın nüfusun, ilk, orta ve yüksek öğretime kayıtlı öğrenci sayısının yüzdesidir (female gross enrolment ratio/GER). Bu iki gösterge birlikte kadınların eğitim durumunu oluşturur.
- 3) İyi bir hayat standardı / A decent standard of living
Bu bileşenin göstergesi kadınların elde ettiği tahmini gelirdir (female estimated earned income).

Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü (Gender Empowerment Measure / GEM): GEM ise kadınlar için yine üç bileşene göre hesaplanmaktadır.

- 1) Siyasi katılım ve karar alma / Political participation and decision-making
Bu bileşenin göstergesi kadınların parlamentodaki koltuk sayısının oranıdır. (female share of parliamentary seats)
- 2) Ekonomik katılım ve karar alma / Economic participation and decision-making
Bu bileşenin göstergesi iki unsurdan oluşmaktadır. Birincisi kadın yasa yapıcıların, üst düzey yöneticilerin ve müdürlerin oranıdır (female share of positions as legislators, senior officials, and managers). İkincisi ise profesyonel ve teknik çalışanlarda kadın oranıdır (female share of professional and technical positions).
- 3) Ekonomik kaynaklar üzerindeki güç / Power over economic resources
Bu bileşenin göstergesi kadınların elde ettiği tahmini gelirdir (female estimated earned income).

Görüldüğü gibi Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü (GEM), kadınların ve erkeklerin ekonomik ve siyasi yaşama aktif olarak katılma yeteneklerini ve onların ekonomik kaynaklar üzerindeki hâkimiyetini ölçmektedir ve fırsatlardan ne ölçüde yararlanabildiklerini incelemektedir.

2009 yılı İnsani Kalkınma Raporu'nun İnsani Kalkınma Endeksi sıralamasında 79. sırada yer alan Türkiye'nin ilgili GDI ve GEM istatistikleri ektedir.

Türkiye ve GDI: Türkiye, 2009 yılı İnsani Kalkınma Raporu'nun GDI sıralamasında 155 ülke arasında 70. sıradadır. Aynı sıralamada Avustralya, Norveç ve İzlanda ilk üç sırayı paylaşmaktadır. Bu sıralamayı belirleyen bazı veriler şu şekildedir: Türkiye'de kadınların ortalama ömür uzunluğu 74,2 iken erkeklerin ortalama ömür uzunluğu 69,4'tür. 15 yaş ve üstü yetişkin okuryazar oranı kadınlarda %81,3 iken erkeklerde %96,2'dir. Okul çağındaki nüfustan ilk, orta ve yüksek öğretime kayıtlı öğrenci sayısı kadınlarda %66,3 iken erkeklerde %75,7'dir. Elde edilen tahmini gelir kadınlarda 5,352 ABD \$ iken erkeklerde 20,441 ABD \$'dır.

Türkiye ve GEM: Türkiye, 2009 yılı İnsani Kalkınma Raporu'nun GEM sıralamasında 109 ülke arasında 101. sıradadır. Türkiye'nin gerisindeki ülkeler Tonga, İran, Fas, Cezayir, Suudi Arabistan, Mısır, Bangladeş ve Yemen şeklinde sıralanmıştır. Aynı sıralamada İsveç, Norveç ve Finlandiya ilk üç sırayı paylaşmaktadır. Bu sıralamayı belirleyen bazı veriler şu şekildedir: Kadınların Parlamento'daki koltuk sayısı bütün koltukların %9'udur. Kadın yasa yapıcıların, üst düzey yöneticilerin ve müdürlerin bütüne oranı %8'dir. Profesyonel ve teknik çalışanlarda kadın oranı bütünün %33'üdür. Erkeğe göre kadının elde ettiği tahmini gelirin oranı 0,26'dır. Türkiye'de kadınlar seçme ve seçilme hakkını 1930 yılında elde etmiştir. Bir kadının ilk kez Parlamento Başkanı seçildiği yıla ilgili kolon Türkiye'de bu henüz gerçekleşmediğinden boş bırakılmıştır. Kadın bakanların oranı %4 olarak belirtilmiştir.

11/11/2009 TARİHLİ 5. KOMİSYON TOPLANTISI İNSANİ KALKINMA RAPORU GÖRÜŞMELERİ TUTANAK ÖZETLERİ

BAŞKAN:

Son dönemde basında da yer alan insani kalkınma raporundan ve Türkiye'nin bu raporda alt sıralarda yer almasından bahsedilmiştir. UNDP yetkililerinden bu konuda bilgi istenilmiş ve Türkiye'nin gerçekten hak ettiği yerde olmadığından ötürü mü yahut kriterleri doğru uygulayamamaktan ötürü mü alt sıralarda olduğu sorulmuştur. İnsani kalkınma raporunun UNDP yetkililerinden alınacak bilgiler doğrultusunda değerlendirileceği ve buna göre hazırlanacak raporla, ilgili kurumların uyarılacağı ifade edilmiştir. Bunlar belirtildikten sonra söz UNDP heyetine bırakılmıştır.

UNDP TÜRKİYE OFİSİ DAİMİ TEMSİLCİ VEKİLİ ULRİKA RİCHARDSON GOLİNSKI:

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından küresel olarak her yıl yayınlanan bir rapor olduğundan, her yıl spesifik bir küresel konunun tema konusu olarak belirlendiğinden ve bu raporun ana amacının, her yıl bu spesifik ana tema üzerine küresel bir tartışma yaratmak ve bu tartışmanın takibiyle de politika üreticilerini ilgili politikaları üretmeleri için teşvik etmek olduğundan bahsedilmiştir.

İnsani kalkınma raporunun, insani kalkınma endeksini üreten bir rapor olduğundan ve bu endeksin bildiğimiz klasik anlamdaki gayrisafi millî hasılanın ötesinde, aslında insanların yaşam kalitesinin artırılmasını hedefleyen bir endeks üzerine odaklandığından bahsedilmiştir. Gayrisafi millî hasıla tamamen bir ekonomik figürken insani kalkınma endeksi dendiğinde sadece bir ülkenin ekonomik üretimi üzerine odaklanılmadığından, endeksin başta okuryazarlık oranı, eğitime katılım oranı gibi insanların hayat kalitesini hedefleyen farklı dinamikleri içerdiğinden bahsedilmiştir.

Rapordaki tüm endeksler ve dataların, ülkelerin ulusal istatistiklerinden derlendiği yani hükümetlerin yayınladığı resmî datalar olduğu ve Türkiye'nin, insani kalkınma endeksinde, 2009 yılında, data toplanan 176 ülke arasında 79'uncu sırada yer aldığı ve bu sıralamanın aslında üst düzey kalkınma kategorisi içinde olduğu belirtilmiştir. Bazı ülkelerin gayrisafi millî hasılasının daha yüksek olup insani kalkınma endeksinin daha düşük olduğu ve Türkiye'nin de bu ülkelerden birisi olduğu belirtilmiştir. Gayrisafi millî hasılası aslında daha düşük olup insani kalkınma endeksinde Türkiye'den daha üst sıralamada yer alan bazı ülkelerin olduğu söylenmiştir. Aynı zamanda bu raporun, insani kalkınma endeksinin dışında yoksulluk endeksi ve cinsiyet güçlendirme ölçütü gibi farklı endeksleri de içerdiği söylenmiştir.

İnsani kalkınma raporunun en önemli endekslerinden birisinin toplumsal cinsiyet güçlendirme ölçütü olduğu ve Türkiye'nin bu ölçüte göre, 2009 yılı raporu hazırlanırken tüm dünyada veri toplanılabilen 109 ülke arasında 101inci sırada olduğu ifade edilmiştir. Endeksin belirlenmesinin dört ana bileşene dayandığı söylenmiş ve bunlar şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Kadınlara parlamentodaki koltuk sayısı
- 2) Kadın yasa yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürlerin toplamdaki yüzdesi
- 3) Kadın profesyonel ve teknik çalışanların sayısı

4) Kadının çalışma karşılığı elde ettiği gelirin erkeğine oranlanması

Ancak bu ölçüt ortaya çıkarılırken aynı zamanda o ülkedeki kadın bakan sayısı, kadının seçme, seçilme hakkını ulusal seçimlerde ve yerel seçimlerde aldığı yılların da dikkate alındığı ifade edilmiştir.

Bu bileşene dair verilerin tamamının Türkiye İstatistik Kurumu tarafından sağlandığı ve BM Kalkınma Programı Türkiye Ofisinin baz alınan verilerle hiçbir şekilde alakası olmadığı belirtilmiştir. Başkanın sorusu üzerine Devlet Planlama Teşkilatından veri sağlanmadığı belirtilmiştir. Ancak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının New York'taki insani kalkınma raporunu hazırlayan ofis temsilcileri ile Devlet Planlama Teşkilatı temsilcilerinin, 2010 yılının başlangıcında bir resmî görüşme yapacakları ve bu görüşmede Türk İstatistik Kurumu yetkililerinin de olacağı ve bu görüşmede verilerin doğru iletiminin nasıl olacağını konuşulacağı ifade edilmiştir.

2009 İnsani Kalkınma Raporu'nda yer alan verilerin, aslında 2007 ulusal rakamlarını içeren veriler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 2009 yılının tüm raporunun, henüz Türkçeye tercümesinin yapılmadığı fakat toplumsal cinsiyet eşitliğine dair ve güçlendirme ölçütüne dair olan ilgili bölümün Türkçe tercümesinin yapıp komisyonla ulaştıracağı söylenmiştir.

UNDP Türkiye Ofisi Demokratik Yönetişim Program Müdürü Leyla Şen iki ayrı endeks bulunduğunu, Ulrika Richardson Golinski'nin anlattığı endeksin, toplumsal cinsiyet güçlendirme endeksi olduğunu ama aynı zamanda toplumsal cinsiyet kalkınma endeksi denilen ve parametrelerinde doğumda ölüm beklentisini, yaşam beklentisini, yaşam uzunluğunu, erişkinlerin okur-yazarlık oranını, toplam olarak eğitimde kayıtlılık düzeyini ölçen bir başka endeksin daha olduğunu belirtmiştir. Bahsedilen bu ikinci endekse göre Türkiye'nin 192 ülke arasında 70. sırada olduğunu belirtmiştir.

Başkan, bu durumu düzeltebilmek için neler yapılabileceğini Ulrika Richardson Golinski'ya sormuştur. Ulrika Richardson Golinski, kadının sadece karar alma süreçlerine katılımının 1995 yılı Dünya ortalamasının yüzde 10 olduğunu, 2009'a geldiğimizde ise bu oranın yüzde 16'ya yükseldiğini ancak bunun muhteşem bir ilerleme olmadığını belirtmiştir. 1995 Pekin platformunda belirlenen kritik eşiğin 1/3 olduğunu ancak nihai hedefin yüzde 50- yüzde 50 eşitlik olduğunu belirtmiştir. 2007 genel seçimlerinden itibaren baktığımızda ülkemizde kadının siyasete katılımı konusunda pozitif bir ilerleme olduğunu (yüzde 4,4'ten, yüzde 9,1'e) belirtmiştir.

Ulrika Richardson Golinski'nin sunuşunda devamla, kadınların siyasete katılımının sağlanması ve özellikle karar alma süreçlerine katılımının karar yapıcı hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Karar yapıcı olarak katılım oranının ise kadınların siyasi parti içerisindeki karar yapma sürecine etkileri de hesaba katılacak şekilde, parti içerisindeki pozisyonlarının gözetilmesi suretiyle belirlendiğinden bahsedilmiştir. Ancak bunun aynı zamanda özel sektörde üst düzeyde yer alan karar alıcı kadınlarla, Mecliste yardımcı başkan pozisyonunda olan kadınlarla, komisyon başkanı pozisyonundaki kadınlarla, yerel yönetimlerde karar alıcı kadınlarla sınırlı olmadığı; karar yapıcılık kavramının çok daha geniş manada bir kapsamının olduğu belirtilmiştir.

Yasal dayanağı olmayan gönüllü kotalar içeren parti tüzüklerinden, bu tür kotaların zorunlu olduğu yazılı tüzüklere geçilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Nihai eşitliğin, yani yüzde 50-yüzde 50 eşitliğin yasal süreçler üzerinden sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Kadının bir siyasi parti içerisinde yahut başka alanlarda, yerelde ve ulusalda karar verici olarak seçilmesinin önündeki engeller (örneğin, kadının diplomasının olmayışı) araştırılmalıdır denilmiştir. Pozitif ayrımcılık yapılmasının gerektiği ve kesinlikle kota getirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye’de kadınların yüzde 25’inin iş hayatına katıldığı ve bunu daha iyi hale getirmek için kreşlere, yaşlı bakım evlerine, annelik babalık iznine yönelik düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda İsveç’ten bir örnek verilmiştir. Buna göre, İsveç’te anneye verilen 12 aylık annelik izninin 1 ayının baba tarafından kullanılmaması durumunda, yani babanın evde kalıp çocuğa bakmaması durumunda 12 aylık iznin 1 aylık kısmının yandığı ve erkeklerin artık bu 1 aylık sürenin daha da uzatılmasını istedikleri söylenmiştir.

Başkan, 2008 yılında ebeveyn izni konusunda Meclise verilmiş bir teklif olduğunu ve Komisyonu ilgilendirdiği için Meclis Başkanlığından ilgili kanun teklifinin Komisyona gönderilmesini talep edeceklerini belirtmiştir.

SORULAR VE CEVAPLAR

NEVİN GAYE ERBATUR (Adana Mv.):

Bu konuda en önemli sorunun erkek egemen bakış açısının değiştirilmesi olduğu söylenmiştir. UNDP’nin yaptığı araştırma ile Dünya Ekonomik Forumu’nun yaptığı cinsiyet eşitliği araştırmasının örtüştüğü belirtilmiştir. Kadının iş gücüne katılımının, siyasette ve bürokraside üst düzeyde yönetici olmasının hemen sağlanabileceği belirtilmiştir. Siyasete katılımda kotanın uygulanması gerektiği, yüzde 50- yüzde 50 kotası yanında, sıralama listelerinde ilk üçe yahut ilk altıya kadın aday koymak gibi kotaların da var olduğu belirtilmiştir. Parlamentoda bu konuda bir atölye çalışması yapılabileceği söylenmiştir. Ruanda’nın kota uygulayarak kadın parlamenter sayısı açısından dünyada birinci sırada olduğu belirtilmiştir. Türkiye’ye ve Parlamenteoya kotanın gerekliliğini anlatmak için ne tür çalışmalar yapılabileceği sorulmuştur.

KEMALETTİN AYDIN (Gümüşhane Mv.):

Gelişmişlik endeksi açısından Avrupa ve Dünya ortalamaları sorulmuştur. 1980’den itibaren endekse ilişkin rakamlarda bir gelişme olduğundan bahsedilmiştir. Ancak rakamlardaki bu gelişmenin sıralamaya yansımadağı söylenmiş ve bu durumun yorumlanması istenmiştir. İnsani gelişmişlik endeksinde 79’uncu olan Türkiye’nin kadını güçlendirme endeksinde 70’inci sırada olması ve ortalamanın altında oluşunun yorumlanması istenmiştir. Kadın bakan sayısının, milletvekili sayısının ve özel sektördeki üst düzey kadın yönetici sayısının istenilirse çok kısa sürede arttırılabileceği, vitrinin ön yüzünde çok iyi rakamlar elde edilebileceği söylenmiştir. Ancak kalıcı çözümün, eğitim ve iş gücündeki kadın oranını arttırmak olduğu ve kadın-erkek eşitliğinin yaşamımızın her alanına nasıl yayılacağını araştırmak olduğu söylenmiştir.

UNDP TÜRKİYE OFİSİ DAİMİ TEMSİLCİ VEKİLİ ULRİKA RİCHARDSON GOLİNSKİ:

Kadının siyasi katılımı bileşeninde küresel ortalama, Türkiye ortalaması ve Avrupa ortalaması karşılaştırıldığında; küresel ortalama yüzde 26, Avrupa ortalamasında yüzde 16 ve Türkiye’de yüzde 9 oranında kadının Parlamentoda yer aldığı söylenmiş ve bu oranın çok düşük olduğu söylenmiştir. Kadının iş gücüne katılımında ise Türkiye ortalamasının yüzde 25 olduğu söylenmiştir. Türkiye’de erkeğin ve kadının gelir karşılaştırması yapıldığında farkın yüzde 22 olduğu ve ekonomik kriz sebebiyle daha çok kadınların işten çıkarıldığı söylenmiştir. Bunun sonucu olarak gelir karşılaştırılmasındaki oran ile iş gücüne katılım oranının daha da düşük bir performansla doğru yöneleceği belirtilmiştir.

İnsani kalkınma endeksinde veri toplanan 176 ülkenin insani kalkınma endeksi kategorizasyonuna baktığımızda; çok yüksek, yüksek, düşük ve çok düşük ülkeler olarak bir sıralamanın yapıldığı söylenmiştir. Türkiye’nin, yüksek insani kalkınma endeksi sıralamasında yer aldığı söylenmiştir. Fakat toplumsal cinsiyet güçlendirme ölçütüne bakıldığı zaman ise spesifik olarak kadın odaklı veriler, daha doğrusu kadın erkek karşılaştırmalı bileşenler üzerinden toplanmış veriler söz konusu olduğu için, örneğin Bosna’nın, gayrisafi millî hasılasının Türkiye’den çok daha düşük olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliği güçlendirme ölçütünde çok daha iyi bir sıralamada yer aldığından bahsedilmiştir.

İnsani kalkınma endeksinin, okuma-yazma oranı ve eğitime katılım gibi başka bileşenlerinin de olduğu ve Türkiye’de temel eğitime katılımında ciddi bir artışın olduğu belirtilmiş fakat kız çocuklarının okuldan ayrılma oranında da bir artış olduğu ve bu artışın takip edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kadınlara üst düzey pozisyonlarda yer verilmesinin kısa vadeli ve sadece vizyonu gözetilen bir çözüm olarak düşünülmediği; nihai hedefe ulaşmak için kadınların üst düzey görevlere atanmasının kısa vadede, uzun vadeli çözümün birincil aracı olacağı belirtilmiştir. “Karar yapım sürecine katılım” derken asıl hedefin sadece üst düzey karar yapıcılık olmadığı, yerel düzeyde ve en küçük düzeydeki karar yapıcılığın da çok değerli olduğu ve zaten bütün çalışmalarda da bunun hedeflendiği belirtilmiştir.